

Trijenale skulpture '96.

Galerija Centra za kulturu, Pančevo, septembar/oktobar 1996.

Svetlana Mladenov

Pod nazivom TRIJENALE SKULPTURE nastavlja svoj kontinuitet dosadašnja bijenalna Pančevačka izložba jugoslovenske skulpture. Osnovana 1991. godine sa ciljem da uočava, beleži i prezentuje najaktuelnija zbivanja u jugoslovenskoj skulpturi, ona je uspela da na svih dosadašnjih sedam izložbi uoči i označi relevantne činjenice trenutnih skulptorskih događanja, kao i ukaže na moguće buduće smerove kretanja i pomeranja plastičkog mišljenja.

Odgovor na pitanje zašto trijenale, a ne višebijenale, treba tražiti, pre svega, u činjenici da se kulturni jugoslovenski prostor smanjio, zatim u društvenim previranjima koja su poslednjih godina uticala kako na umetničku produkciju, tako i na mogućnost njene prezentacije. Potreba dužeg vremenskog perioda između dve izložbe prosto se sama nametnula i učinila se primerenijom.

Koncepcija 8. pančevačke izložbe jugoslovenske skulpture podrazumeva tri segmenta izložbe: Aktuelnosti, Izdvojene poetike, O kontinuitetu.

Aktuelnosti

Od druge polovine osamdesetih godina mesto inicijatora novih ideja na našoj likovnoj sceni, svakako, pripada skulpturi i to onoj koja je s pravom zahtevala i usvojila za sebe novi termin "skulptura u proširenom mediju" (instalacije, ambijenti, objekti, umetnički predmeti...).

Na samom početku devedesetih godina uočenu tendenciju svedenosti oblika, geometrizma, neokonstruktivizma, novog minimalizma i jednog izražajnijeg racionalnijeg pristupa plastičkom jeziku, donela je mlada generacija umetnika i na taj način skulpturi izborila mesto progresivne linije umetnosti, one koja pokreće, nagoveštava, menja, istražuje... Nova situacija, kao činjenica, potvrđena je na 7. pančevačkoj izložbi jugoslovenske skulpture 1993. godine. Sada, posle tri godine, na ovogodišnjoj postavci ona se vidno iskristalizovala, pročistila, te ona kolebljivost mešanja emocionalnog i racionalnog koja se na prošloj izložbi još mogla osetiti, sada skoro da nestaje, a ustupa mesto intelektualnim konceptima, jednom sveobuhvatnijem racionalnijem pristupu umetničkom činu čiju osnovu čine

mentalni procesi. Još u ponekom, pojedinačnom plastičkom konceptu mogu se osetiti blaga emocionalna treperenja, ali strogo vođena racionalnim zakonima. Osećajno i ekspresivno ako ga i ima strogo je artikulirano i podređeno intelektualnoj kontemplaciji.

Ono što podrazumevamo pod klasičnim pojmom skulpture kao i sva predubeđenja o njemu u jugoslovenskoj likovnoj umetnosti na kraju XX veka, moraće iz osnove da se menjaju i ustupe mesto jednom drugačijem, fleksibilnijem i širem posmatranju ovog medija. Skulptura sve više prestaje da bude čvrsta kompaktna masa, jedan definisani oblik. Sve češće ona je sastavljena iz delova, dva ili više... iz segmenata koji joj omogućavaju promenu oblika. Različitim zahvatanjem prostora skulptura gradi određeni ambijent. Odnos delova, tj. segmenata, njihova veličina, oblik i masa, njihov raspored, kao i slobodan prostor među njima (vazduh koji struji) utiču na krajnji rezultat procesa gradnje i aranžiranja.

Zapaža se tendencija razmišljanja i realizovanja skulptura u zatvorenom, tj. galerijskom prostoru. Ponegde razlog je sam materijal u kome je projekat načinjen (netrajni, meki...) ili njegove dimenzije (mali formati, minijaturni oblik), a najčešće to je sam način rada, tj. gradnje i

konstruisanja skulptura, njihova fragmentarnost, relativnost i promenljivost oblika, strukturalnost, nemogućnost njihovog nepromenljivog fiksiranja za podlogu, vrsta oslonca koja nije uvek podna, kao i minimalni izlazak sa podloge (zidne) u slobodni prostor (reljefnost). Najveći broj skulptura zauzeo je zidne i podne površine, prostirući se više u širinu i dužinu, a manje u visinu (Krnajski, Kojić, Ilić, Vujačić, Milatović, Ostojić, Stevanović, Krgović, Apostolović, Simanović, Glid...), malo je vertikalno u slobodnom prostoru (Šoškić, Škulec, Grozdanić, Kaljalović, Odanović...). Potrebu za tavanicom kao osloncem ima skulptura Jelenkovića, a kombinaciju pod—tavanica projekti Đorđevića i Todorovića, dok Antić bira otvoren prozor za oslonac. Svi ponuđeni plastički koncepti realizovani su u obliku instalacija, ambijenata, objekata... Većina čini zbir elemenata više različitih ili istih delova grupisanih tako da svojim međusobnim odnosima grade potrebnu celinu (Krnajski, Kojić, Ostojić, Đorđević, Ilić, Vujačić...). Ta celina često nije sasvim definisana. Nju karakterišu usvojeni strukturalizam, stroga igra strukturama. U ovakvim strukturalno organizovanim celinama svetlost ima veoma značajnu ulogu. Ona je ta koja sugerise oblike, koja popunjava vazdušasti prostor među

Igor Antić

segmentima čineći ga opipljivijim i određenijim.

Da bi se slobodan galerijski prostor fiksirao ili jasnije odredio, često je dovoljan i sasvim po dimenzijama mali predmet ili minijaturalni oblik pa da on dobije drugačije odrednice (Kocić, Milutinović, Vondraček, Talent Factory, Milatović). Skulptura ne mora više imati ogromne dimenzije da bi bila monumentalna, da bi jasno i snažno delovala na prostor oko sebe, i sasvim male forme u stanju su da markiraju određenu zidnu ili podnu površinu bivajući tako sa prostorom oko sebe u pojačanom dejstvu.

Na izložbi preovlađuju siromašniji materijali kao što je pečena zemlja ili terakota bilo kao industrijski proizvod (neglazirane pločice, crep...) ili rukom oblikovane forme (najčešće geometrijske), zatim drvo, staklo i sasvim meki materijali kao što su perje, tkanine, sapun, nepečena zemlja. Metal je koristilo nekoliko skulptora i to: gvožđe, aluminijum, čelik, kao i veštačke materijale kao što su feroksid, plastika...

U izradi skulptura većeg formata izbor materijala često ne zavisi od umetnika već je on uslovljen ponudom i mogućnostima koje nude pojedine vajarske kolonije, simpozijumi i fabrike—domaćini skulptorskog okupljanja. Uloga ovakvih stožera realizacije umetničkih ideja, formiranja novih pojedinačnih plastičkih koncepata je veoma značajna i ne sme se zanemariti u globalnom razmatranju jugoslovenske skulpture poslednje

decenije dvadesetog veka. Pančevačka izložba to i potvrđuje samim tim što je uvrstila zavidan broj plastičkih celina iz Internacionalnog simpozijuma TERRA Kikinda, zatim manji broj iz vajarske kolonije u Apatinu i iz Sartida, Smederevo.

Mogućnost ličnog odlučivanja i veća sloboda u odnosu prema materijalu, u njegovom izboru i kombinovanju zapaža se u jednoj vrsti intimističke ili skulpture malog formata pogodne za rad u sopstvenom umetničkom ateljeu. Sve češće okretanje umetnika ka ovakvoj skulpturi zapaža se tokom devedesetih godina, te je ono evidentno i na Trijenalu skulpture u Pančevu. Naglašavajući individualnost i subjektivnost samog umetničkog procesa, ova skulptura jasnije i smelije razotkriva neke istine koje su u velikim formatima manje vidljive ili prikrivenije. Saznanje da jedini i sam odlučuje koje će materijale i kako koristiti u svom plastičkom eksperimentu, daje umetniku osećaj nezavisnosti i slobode.

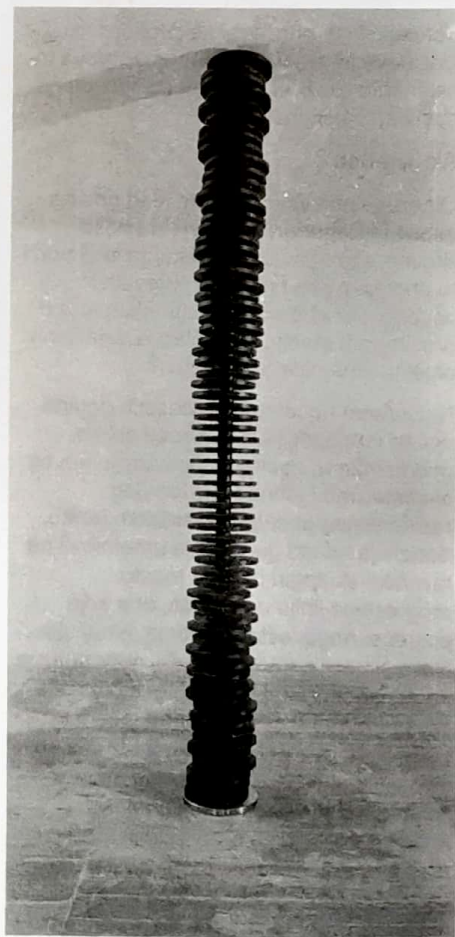
Nekoliko projekata na ovogodišnjem Trijenalu skulpture vodi poseban dijalog sa arhitekturom i to inspirišući se njenim zakonitostima i oblicima, njenom konstrukcijom, njenim fragmentima, elementima ili delovima same arhitektonske forme. Različiti su načini tog korespondiranja: jedan od njih ogleda se u nadovezivanju na postojeću arhitekturu (Igor Antić), drugi u usvajanju arhitektoničnosti u sopstvenom konstruisanju prostornih oblika (Dragan Jelenković), treći u samom načinu gradnje umetničkog objekta, tj. mozaičkom

slaganju delova koji zatvaraju prostor, te kao zidne površine dele prostor na unutrašnji i spoljašnji (Nenad Šoškić), četvrti u imitiranju jednog od arhitektonskih podupirača tj. stuba postavljenog od poda do tavanice ali bez stvarne uloge potpornika (Mirjana Đorđević). Sastavljen iz kružnih segmenata stepenasto raspoređenih, on deli prostor galerije čineći ga dinamičnijim.

Odišući jedinstvenim duhom karakterističnim za umetnost poslednje decenije ovog veka i srodnošću umetničkog smera kome pripadaju prikazane skulpture u segmentu izložbe AKTUELNOSTI možemo razlikovati po načinu izrade te ih tako i grupisati u one industrijske ili mašinske proizvodnje i one zanatske ili manuelne izrade. U prvoj grupi bilo da su skulpture sastavljane, sklapane ili građene iz izdelaka fabričke proizvodnje ili su već na gotovim odabranim industrijskim proizvodima ili fabričkom otpadu vršene naknadne mašinske intervencije, one dejstvuju izraženom apersonalnošću. Za razliku od njih skulpture druge grupe gde umetnik direktno utiče i svojom rukom dejstvuje na

Dragoslav Krnajski

Mirjana Đorđević

materijal, zadržale su potrebnu dozu individualnosti i subjektivnosti i to one jasno isprogramirane, vođene i usmeravane racionalnim postupcima.

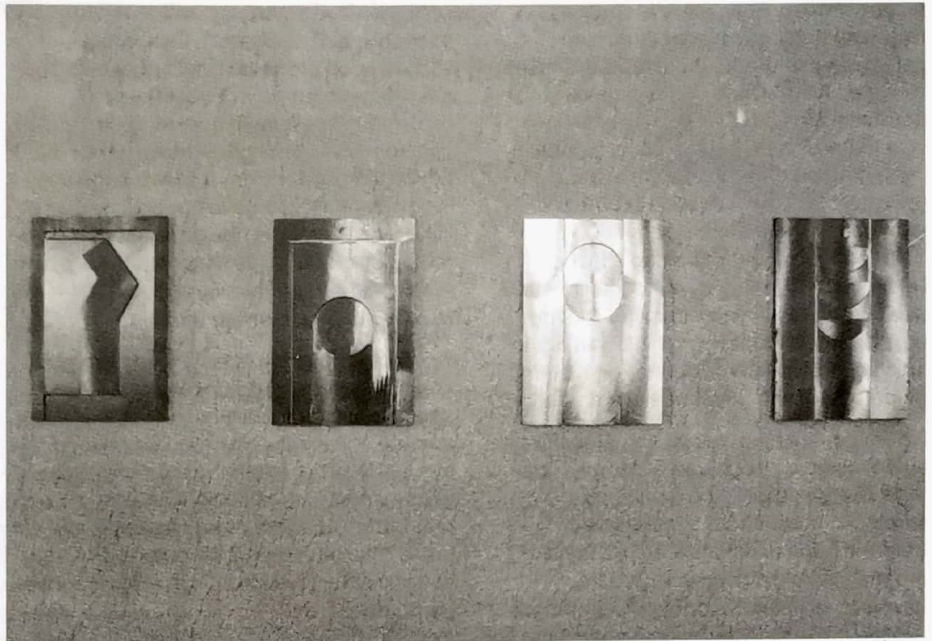
Život svih ovih skulptura traje koliko i jedna izložba. Tada nastaje njihova razgradnja, dekonstrukcija, svođenje na delove, segmente. Nepromenljivi oblik je jedino svaki pojedinačni fragment (segment) koji je ne deljiv, već kompaktan. Oni se odlažu u kutije, smeštaju u depo galerije ili atelje umetnika i čekaju neku novu priliku, novu izložbu da ponovo budu u akciji, građeni i konstruisani u zapamćeni oblik skulpture koji pri ponovnoj gradnji ne mora uvek biti identičan sa prethodnim i često namerno manje ili više odstupa od njega. Instalacije mogu biti sastavljene iz dva ili više umetničkih predmeta koji svaki takođe može biti konstruisan iz manjih delova te su mogućnosti njihovog razmeštanja i formiranja instalacije brojne, te se i krajnji rezultati često od izložbe do izložbe menjaju. Njihova promena najčešće je uslovljena ponuđenim novim galerijskim prostorom. Ta fleksibilnost i mogućnost prilagođavanja novim spoljnim uslovima, moć transformacije i metamorfoze čini ovu skulpturu osobenom, nepredvidljivom, produžavajući njeno trajanje.

Izdvojene poetike

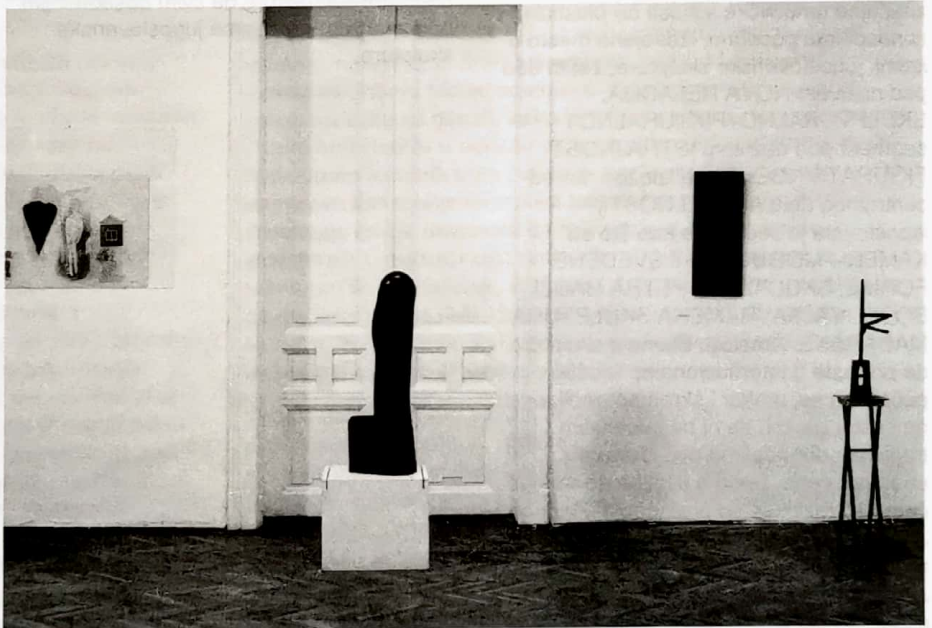
Deo izložbe pod nazivom IZDVOJENE POETIKE predstavio je pojedinačne plastičke koncepte dvojice skulptora, Koste Bogdanovića i Slavoljuba Caje Radojčića. I mada se njihove lične poetike umnogome razlikuju, one su svaka na svoj način u kontinuiranom trajanju doticale i preplitale se sa glavnim tokovima savremene jugoslovenske skulpture.

U dijalogu sa vizantijskom duhovnošću skulptura Koste Bogdanovića uvek je otvorena i radoznala za eksperiment, za istraživanje najčešće u oblasti dejstva jedne mase na drugu, prenosa energije jednog tela na drugo, jedne površine na drugu. Pečat ili otisak koji takav susret inicira iznova i uvek je novo otkriće, novi otisak, novo uzbuđenje... Svojom emancipovanom ekspresijom, svedenim, apstraktnim, često geometrijskim oblicima, svojim osobenim odnosom prema svetlu i senci, svojom intelektualnom kontemplacijom prostorni oblici Koste Bogdanovića obezbedili su izuzetno i istaknuto mesto u istoriji savremene jugoslovenske skulpture.

Stvaralaštvo Slavoljuba Caje Radojčića u osnovi uvek je figurativno ali ne i

Kosta Bogdanović

Slavoljub Caje Radojčić

deskriptivno, već više anegdotsko, mitsko, blago ironično, uvek u harmoničnom spoju emocionalnog i racionalnog i kao takvo ono je obezbedilo izdvojeno mesto na jugoslovenskoj likovnoj sceni i to u kontinuitetu od kraja šezdesetih godina do danas.

O kontinuitetu

U trećem delu izložbe prikazani su nagrađeni radovi (foto-dokumentacija) i novije skulpture nagrađenih autora sa svih dosadašnjih Bijenala skulpture. Preko ovih umetnika i skulptura čini se, moguće je

utvrditi neke od relevantnih činjenica bitnih za jugoslovensku skulpturu poslednje dve decenije. Pančevačka izložba jugoslovenske skulpture osnovana 1981. godine imala je antologijski karakter. Pokušala je da na jednom mestu sakupi i sagleda sve one pojave koje su karakterisale skulpturu osme decenije dvadesetog veka. Svaka sledeća izložba trudila se da prezentuje najaktuelnija zbivanja u okviru plastičkog jezika i organizovala se svake druge godine.

Umetnički direktor prve četiri izložbe bio je likovni kritičar Đorđe Jović, a sledeće tri

njegov mlađi kolega Sava Stepanov. Promena najodgovornijeg stručnog saradnika uslovlila je, ne možda suštinske, ali ništa manje važne konceptijske promene. Dok su prve četiri izložbe bile više panoramske, peta je usvojila podelu na segmente od kojih svaki treba da ukaže na određeni plastički problem ili izdvojene pojedinačne vajarske opuse. Tako podela na centralni deo izložbe (Aktuelnosti) i manje celine od kojih jedna uvek podrazumeva samostalnu izložbu prostornih oblika nekog od ključnih figura jugoslovenske likovne scene, prihvaćena na petoj izložbi zadržala se sve do danas.

Na Petom bijenalu, pored Aktuelnosti koje su pokušale da zabeleže onaj smer naše plastičke umetnosti koji na najbolji način svedoči o određenom tj. sadašnjem trenutku nagoveštavajući nove puteve i mogućnosti plastičkog istraživanja, usvojeno je i nekoliko manjih segmenata izložbe od kojih je jedan posvećen stvaralaštvu Olge Jevrić, izuzetno značajne umetničke ličnosti čiji plastički koncept ima posebno, izdvojeno mesto u istoriji jugoslovenske skulpture, zatim deo pod nazivom NOVA RELACIJA: SKULPTORALNO+PIKTURALNO i segment pod nazivom ISTRAJNOST FIGURATIVNOG. Šesta izložba, pored centralnog dela AKTUELNOSTI, ispoštovala je segmente kao što su KAMEN—MOGUĆNOST SVEDENE FORME, SKULPTURE PETRA HADŽI BOŠKOVA, SAVREMENA SKULPTURA MAĐARSKE. Ambicije Bijenala skulpture da preraste u internacionalnu izložbu počele su se, makar i skromno, realizovati na šestoj izložbi, da bi nastupajućim tragičnim događajima ova ideja bila onemogućena. Sedma izložba po mnogo čemu se razlikuje od prethodnih. Raspad Jugoslavije i formiranje na njenoj teritoriji manjih država od kojih je naziv Jugoslavija zadržala koalicija Srbije i Crne Gore, je situacija koju je zatekla Sedma izložba. Kulturni prostor o kome je ona trebalo da svedoči smanjio se i sveo na Srbiju i Crnu Goru. Međutim, obim izložbe se nije umanjio jer, srećom po skulpturu, početak devedesetih godina obeležen je pojavom nove mlade generacije koja je postala nosilac novih ideja i novog duha koji je skulpturi obezbedio vodeće mesto na našoj likovnoj sceni. Pored Aktuelnosti kao centralnog dela, izložba je podrazumevala još tri segmenta, jedan posvećen opusu Ane Bešlić, drugi je činio svojevrсни omaž Tomislavu Kauzlariću, a treći je podsetio na grupu DESET PLUS.

U vreme organizovanja prve izložbe, u jugoslovenskoj skulpturi egzistirala su

paralelno dva smera: figurativan i onaj svedeniji, bliži apstrakciji. Ovaj drugi varirao je od antropomorfnih oblika do sasvim geometrijskih. Početak i prva polovina osamdesetih godina obeležena je pojavom transavangarde, nove slike i novog ekspresionizma u okviru koga se mogla zapaziti sve češća pojava iskoraka slike u prostor kao i obilato korišćenje boja (bojena skulptura). Granica među likovnim medijima (slikarstvom i skulpturom) sve je manja, ponekad sasvim nestaje.

Dolaskom nove generacije skulptora pred kraj osamdesetih i na početku devedesetih, jugoslovenska skulptura postaje ono jezgro oko koga se okupilo sve što je novo, smelo, raspoloženo za eksperiment i istraživanje. O novim prostornim oblicima mora se razmišljati kao o "skulpturi u proširenom mediju", jer klasični pojam skulpture njih više ne može da objasni.

O svemu ovome govore i svedoče nagrađene skulpture na svim dosadašnjim pančevačkim izložbama jugoslovenske skulpture.